

معرفی علائم، نشانه‌ها و وسایل عزاداری محرم در فرهنگ عامه

شهرزاد دوستی*

دمام (damâm)

از آن استفاده می‌کنند. عماری از جنس چوب و شیشه صندوق است. دو عدد از آنرا را درست می‌کرده و به دو طرف یک اسب می‌بندند و پارچه مشکی یا سبزی روی آن می‌کشند. این اسب در کاروان امام حسین (ع) در روز عاشورا و به همراه هیئت عزاداران حرکت داده می‌شود. (سیف الله سیوند زاده، مرودشت، فارس، ۵۶)

دهن‌اژدر

در نیریز فارس عزاداران در جلو دسته‌ها علامتی را حمل می‌کنند که “دهن‌اژدر” نام دارد. این علامت عبارت است از پایه بلندی که روی آن با چوب شکل اژدهایی را درست کرده‌اند که دهان و دندان‌ش هم مشخص است، پایین این علامت را با پارچه‌های رنگارنگ زینت می‌کنند. (هوشنگ آقایی، نیریز، فارس، ۴۶)

نوعی طبل عزاداری که در بوشهر مورد استفاده قرار می‌گیرد و آنرا دمام (damâm) می‌گویند. تعداد ده تا پانزده طبل کوچک از پوست گوسفند درست می‌شود و با چوب مخصوص به طول ۳۰ و عرض ۳ سانتی‌متر و ضخامت نیم سانتی‌متر به طرز خاصی به طبل کوبیده می‌شود. تعداد شش یا هشت عدد سنج (senj) که از

جنس برنج و دایره مانند است و یک بوق که از شاخ آهو درست می‌کنند. (ماشاءالله عبدی زاده، جعفر علی شاه، بوشهر، ۴۸)

عماری (هودج)

در مرودشت فارس در ماه محرم در بعضی از حسینیه‌ها عماری یا هودج درست کرده و در روز عاشورا

* دانشجوی کارشناسی ارشد علوم اجتماعی

طوق یا طوغ

نشانه رایج ماه عزا در بیجار کردستان پرچم‌های سبز و سیاه است که روی آن علامتی ۵، ۷، ۱۰ و یا ۳۰ شاخه نصب است که در محل آن را طوق گویند و با پارچه‌های الوان و قیمتی تزیین می‌شود که زینت بخش دسته‌هاست. (سید رضا سید فاتحی، بیجار، کردستان، ۷۷)

علامت

علامت عبارت است از یک میله فلزی و قطعات زیر که هر یک سمبلی از ابعاد عاشورا است. دو طاووس فلزی که نشانه روح حماسی عاشورا است و دست فلزی که نشانه دست حضرت ابوالفضل و یا پنج تن آل عبا است و کبوتر که نشانه روح آزادی خواهی در قیام کربلاست. (جواد رضایی، بجنورد، خراسان، ۷۷)

کُتل

قبه‌ای فلزی است که حدود یکی دو متر ارتفاع دارد و به یک چوب وصل است؛ از گلوگاه قبه تا پایین آن را با پارچه‌های رنگی به هم دوخته می‌پوشانند. کتل‌ها را که دو عدد هستند شب عاشورا و شب تاسوعا که دسته عزاداران به خیابان می‌آیند بیرون می‌آورند. (جواد رضایی، کاشمر، خراسان، ۷۷)

شیدونه

در دزفول یک ضریح خیلی زیبا از اولین روز محرم تا روز سیزدهم در کوچه قرار می‌دهند که به آن شیدونه می‌گویند و از چوب‌های ضخیم به شکل مکعب ساخته شده و شیدونه بر روی دو تخت بزرگ قرار گرفته و دارای گنبد و گلدسته‌های خیلی زیبا و منبت‌کاری شده با رنگهای مختلفی می‌باشد. روی در جلو و عقب شیدونه شمایی از ائمه اطهار قرار دارد. هر یک از این شیدونه‌ها یک ضریح از ائمه‌ای است که شمایلش جلوی آن قرار دارد. در بعضی از محله‌ها به جای شیدونه از نخل استفاده می‌شود. قدمت شیدونه‌ها به بیش از چهارصد سال می‌رسد. (سید حسین غفاری خلف محمدی، دزفول، خوزستان، ۴۶)

شده

در حسینیه بزرگ شهر بابک کرمان در روز هفتم علم بسته می شود و شده درست می گردد. شده مانند علم است ولیکن قسمت بالای آن مدور است و از چوب ساخته می شود و اطراف آن پارچه های قرمز و سفید رنگ آویزان می کنند و چهار طرف آن را آینه می بندند و خیلی از علم سنگین تر و بزرگتر است. (عباس فارسی نژاد، شهر بابک، کرمان ۵۰)

سله

سله چوبی است که به صورت مدور ساخته می شود. این دایره را با پارچه های رنگارنگ زینت می کنند و سر آن سه عدد کارد و سر هر کارد یک عدد نارنج یا پرتقال و یا انار می گذارند. (نعمت الله ربیع زاده، دامغان، سمنان، ۵۴)

نخل گردانی

در اقلید فارس در بعدازظهر روز عاشورا مردم عزادار، نخل را که از چوب و به شکل خیمه ای بزرگ ساخته شده و با پارچه های الوان و آینه تزیین گردیده از گوشه حسینیه بلند می کنند و به طرف امامزاده عبدالرحمن

حرکت می کنند؛ پس از زیارت امامزاده عبدالرحمن به طرف تکیه باز می گردند و نخل را زمین می گذارند و مراسم به این شکل پایان می یابد. (غلامرضا خیراندیش، اقلید، فارس، ۴۷)

مردم دستجرد قم در روز عاشورا از کوچک و بزرگ جمع شده و عزاداری می کنند و با صدای بلند یا حسین، یا حسین می گویند، در همین وقت عزاداران نخل را از زمین بلند کرده و از تکیه خارج می کنند وقتی نخل وسط کوچه رسید مردم می ایستند. در این موقع نوحه خوان نوحه می خواند. بعد از آن جمعیت همراه نخل دوباره به

داخل حجله قرار می دهند. همچنین درون حجله دو کله قند، شمع، حنا، نارنج و سبزی می گذارند. (محبوبه مصطفوی، میانه، آذربایجان شرقی، ۵۰)

در سیوند فارس حجله را بوسیله چهار نفر به حسینیه می آورند و در روز عاشورا پسر بچه خردسالی را در حجله می نشانند و او در حجله مشغول خواندن قرآن می شود. در این روز هر حسینیه حجله خود را که با لباس ها و پارچه های سفید و سبز تزیین کرده و بر پشت اسب سفید می بندند و اطراف زین و برگ و اسب را تزیین می کنند و حجله را به همین صورت همراه هیئت عزاداران به حرکت درمی آورند. (سیف الله سیوند، سیوند، فارس، ۵۶)

در بهبهان خوزستان شب عاشورا بعضی از خانواده ها، حجله حضرت قاسم (ع) را درست می کنند و به مردم نذری می دهند. درون حجله دختر بچه ای را به عنوان عروس می نشانند و بیشتر کسانی که برای تماشای حجله می آیند در آنجا شمعی روشن می کنند و صورت عروس (دخترک درون حجله) را می بوسند. (فضل الله نخبه، بهبهان، خوزستان، ۵۰)

راه می افتند و به سمت بالای آبادی حرکت می کنند با صدای بلند و پیایی می خوانند "اگر ناتوانی بگو یا علی، اگر خسته جانی بگو یا علی" سپس نخل را بر زمین می گذارند و رو به قبله می ایستند و روحانی زیارت نامه عاشورا را می خواند، آن وقت نخل را برداشته و به تکیه برمی گردانند. (مصطفی جعفرزاده، دستجرد، قم، ۵۴)

حجله و حجله گردانی

حجله حضرت قاسم (ع)

در میانه آذربایجان غربی در ماه محرم اتافک کوچکی شبیه به کجاوه درست می کنند که حجله قاسم (ع) نامیده می شود. این اتافک چوبی را با پارچه و آینه های بسیار تزیین می کنند که به وسیله چهار نفر در جلوی دسته حرکت داده می شود و کودکی را که از قبل نذر کرده اند

حلق گردانی

در سینقان اردهال کاشان شب تاسوعا به شب عباسعلی موسوم است. همه مرادن و زنان در مسجد جمع می شوند و طوق و علم را بر می دارند و در کوچه ها به راه می افتند سپس شروع به نوحه خوانی و سینه زنی می کنند. از کنار هر خانه ای که عبور می کنند هرکسی که نذری برای حضرت ابوالفضل (ع) دارد مثل قند، چای و یا نان در سینه می گذارند و به مردم عزادار می دهند. (اکرم قهاری، سینقان، اردهال، اصفهان، ۴۷)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی